

Gimtosios kalbos atmetimas

Sandra Bernotaitė. Kaip daugelis Lietuvoje gimusių žmonių, lietuvių kalbą vertinu kaip savaimę suprantamą dovaną, privilegiją. Šią kalbą girdėjau dar prieš gimdama, dar tik būdama savo motinos kūno dalimi. Nepamenu, kaip ją išmokau, bet tuo metu, kai tarčiau savo pirmuosius žodžius, visas pasaulis tilpo juose...

Šitaip susiedama kalbą su gimimu ir motina, turiu prisiminti ir tą faktą, jog daugelio žmonių santykis su motina (ir atėjimu į pasaulį) yra sudėtingas, neretai – konfliktinis. Pagaliau yra vaikų, kurie prieš gimimą girdėjo ne vien gimtąją kalbą, jų motinos kalbėjo dviem ar trimis kalbomis. Kaip tokie žmonės suvoks vienos kalbos pirmenybę? Ar bus jiems motinos kalba gimtoji? Ar tik paveldėtoji? O gal – privestinai brukta kalba, kurios vėliau, užaugę ir tapę sąmoningi, jie atsisakys?

Jeigu vaikai paveldėtąją kalbą bendrauja tik namuose, jiems nepakanka žinių ir kalba toje giminės linijoje išnyksta. Perduoti kalbą jaunajai kartai – tai visų pirma tėvų, o antra – bendruomenės apsisprendimas. Reikia įdėti daug valios pastangu tam, kad vaikas išmoktų kalbą kaip gimtąją, ir tai ne kiekvienai šeimai pagal jėgas. Vaikai savaimę kalbos neperims, net jei tėvai namų aplinkoje bendrautų vien lietuviškai.

Kai kuriais atvejais nei tėvai, nei bendruomenė nenori įdėti pastangų. Kai kurie Lietuvoje gimę ir augę žmonės, netgi šviesi kosmopolitinė jaunuomenė, atsisako puoselėti ir turtinti lietuvių kalbą, nes savo ateitį mato svetur. Suprantama, kad tai yra kiekvieno pasirinkimas. Bet vis tiek kyla klausimas, į kurią norėtusi bent pabandyti atsakyti: kodėl kartais atmetama gimtoji kalba? Priežasčių gali būti daug. Pateiksiu kelias savo prielaidas, kurias padariau mąstydamą apie naujuosius emigrantus, išvykusius iš Lietuvos po nepriklausomybės atgavimo.

1. Kalbos ideologija, požiūris į gimtosios kalbos ekonominę vertę.

Jeigu viešai kartojama, jog puikiai mokėdamas gimtąją kalbą neįgysi socialinių pranašumų prieš tuos, kurie puikiai moka anglų (ar kitą dominuojančią) kalbą, būsi žemesnis ir būsi žeminamas, tai mažėja priežasčių didžiutis savo kalba. Turtingų tėvų vaikai sklandžiai kalba angliškai? Užsienio kalba – tai aukštesnis socialinis statusas, studijos užsienyje, darbovietė užsienyje, sutuoktinis kitatautis,

vaikai – privilegijuoti kitos šalies piliečiai? Taip sėkmingas ateities modelis atsiejamas nuo gimtosios kultūros. Panašiai nukenčia tarmės, gožiamos bendrinės kalbos: jei lietuvis priverstas slėpti savo kilmę, o jo tarmė (taigi ir kilmė) menkinama, iš jos pasišaipoma, skurdėja ir bendrinė kalba, mažėja pagarba lietuviškumui.

2. Psichologinio smurto atspalviai kalbos mokyme ir vartojime.

„Kalbėk lietuviškai!“ – emigrantų vaikams skirtas raginimas nesunkiai gali tapti nemalonia prievole, nepatogumu, prievarta, kuriai vaikai priešinsis ir nugalės. Neretai taikomos dvigubos taisyklės – patys tėvai kalbėdami lietuviškai įterpia dominuojančios kalbos žodžius ar sakinius. Be to, lietuvis kažkodėl yra įsitikinęs, jog gimtoji kalba jam nepriklauso, jis jos nemoka tobulai ir todėl gali būti kontroliuojamas, taisomas, peikiamas kalbos inspekcijos. Kalbinės išraiškos kontrolė kuria negatyvų emocinį lauką, sąlygoja kalbos nelankstumą, atitrūkimą nuo šiuolaikinio kalbėtojo poreikių. Būtų sveikiau, jei išsiaiškintume, kas yra tie mūsų kalbos esminiai bruožai, kuriuos verta išsaugoti nepakitusius, o kas – tik išoriniai bruožai, kurie natūraliai nuolat kinta. Mes turime jaustis laisvi vartodami savo kalbą, tarmę, žargoną. Turime kalbėti atsipalaidavę ir nebijoti žaisti kalba, išrasti naujus žodžius, skolintis žodžius iš kitų kalbų, pritaikyti ir sulietuvinti svetimybės. Tai, kas kieta, tegali lūžti. Kalba, kuri negali keistis, greitai taps mirusia kalba.

3. Santykis tarp kalbos ir pilietiškumo.

Kalba yra pilietinių diskursų ir bendruomenės kūrimo įrankis. Jei lietuvis nepasitiki tautiečiais, nebendradarbiauja, neketina padėti silpnesniems bendruomenės nariams, neketina dalintis su labiau stokojančiais, nejaučia pilietinės pareigos savo šaliai, didžiuojasi pritapęs svetur, lietuvių kalba, kaip bendrumo ženklas ir pilietiškumo įrankis, jam nereikalinga. Jis dės visas pastangas tam, kad išmoktų svetimą kalbą ir per ją asimiliuotųsi su naująja aplinka, t. y. pritaptų ir sutaptų su ja, prarasdamas savo šaknis. Prarasdami savo piliečius mažiname kalbėtojų skaičių. Stiprindami pilietiškumo jausmą – didiname kalbėtojų skaičių ir stipriname lietuvių kultūrą.

4. Svetimoji kalba kaip išgijimas.

Pabėgimas nuo trauminės patirties, pasitraukimas iš nepasitikėjimo atmosferos, įtampų ir pavojaus zonos vyksta ne tik fiziškai, bet ir per kalbą. Svetimoji kalba

neturi atpažįstamų poteksčių, nestimuliuoja vaizduotės, nesukelia skausmingų prisiminimų. Kita kalba (ir akcentas kalbant lietuviškai) tampa naujosios personos pagrindu. Kitatautis sutuoktinis, jo kultūrinė praeitis, jo šalies istorija, net jeigu ir turi sudėtingų, sunkių, nemalonių momentų, nėra išgyvenama kaip nuosava praeitis, todėl nedirgina psichikos, o atvirkščiai – apramina. Gimtosios kalbos atmetimas – ir naujosios tapatybės pasirinkimas arba susikūrimas – susijęs su išgijimu. Kai kuriais atvejais taip gali būti gelbėjama nuo savižudybės. Gerai, jeigu pasirenkama etninė, o ne fizinė savižudybė. Lietuviškos tapatybės, o ne kūno mirtis.

5. Liberalumas ir kalba.

Nepasirinkti gimtosios kalbos leidžia... laisvė rinktis. Liberalių pažiūrų žmonės, ypač išsilavinęs jaunimas, renkasi tarp kosmopolitiškumo ir tautiškumo, pastarąjį laikydami pasenusia vertybe ir siedami jį su rasizmu. Išties turėtų būti įmanoma tuos du dalykus atskirti, tautiškumą tapatinti su pilietiškumu, o lietuviais laikyti bet kurios etninės kilmės žmones, gyvenančius Lietuvoje ir paveldėjusius arba pasirinkusius ją savo tėvyne. Gal reiktų ir naujo žodžio, reiškiančio ne etninę kilmę, o pilietybę, pavyzdžiui, *lietuviečiai*. Tikiu, kad liberaliame žmoguje gali kuo puikiausiai derėti meilė laisvei ir meilė savo kalbai.

* * *

Gimtoji kalba yra daugiau negu „švarus“ žodynas ir struktūra, jos turinyje – lietuvių pasaulėvokos pagrindas, lietuviškojo naratyvo pradžia, vidurys ir pabaiga. „Kalbos yra labiausiai tiesioginė ir specifinė tautų dvasios apraiška, jų idealus įvaizdis, patvariausia medžiaga, kurioje tautos įaudžia savo dvasinio gyvenimo turinį – ypač per didžiųjų poetų ir mąstytojų posakius,“ – rašė meno istorikas Jacobas Burckhardtas. Galima sakyti, jog kalba yra tautinės bendruomenės namai ir atvirkščiai: be tautinės bendruomenės neliktų gyvosios kalbos.

Lietuvių kalbos gyvybė ir ateitis priklauso ne tik nuo to, kiek žmonių bus girdėję ją prieš gimdami, bet ir nuo to, kiek iš jų *savo laisvu noru ir sąmoningu apsisprendimu* vartos lietuvių kalbą ryšių su tautiečiais stiprinimui, bendruomenės kūrimui ir išlaikymui.

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje ir žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik

prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

